

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: A niechaj narodowie wżdy postronni znają, / Iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają!

Author: Małgorzata Smereczniak

Citation style: Smereczniak Małgorzata. (2018). A niechaj narodowie wżdy postronni znają, / Iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają!. W: R. Cudak, W. Hajduk-Gawron, A. Madeja (red.), "Na wrywki : 100 cytatów z polskiej poezji i dramatu, które powinien znać także cudzoziemiec" (S. 19-22). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

A niechaj narodowie wždy postronni znają, / Iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają!

O cytacie

Te słowa pochodzą z wierszowanego tekstu Mikołaja Reja *Do tego, co czytał* (1562), zamieszczonego w obszerniejszym utworze pt. *Żwierzyniec*. Najbardziej znana jest ostatnia część *Żwierzyńca*, zatytułowana *Figliki* – są to krótkie, satyryczne, dowcipne teksty ośmieszające postawy i zachowania różnych osób (urzędników, księży, zakonników, zwykłych ludzi). Cytowany utwór kończy *Figliki* (a także cały *Żwierzyniec*) i zawiera prośbę do czytelnika, aby – zanim zdecyduje się na krytykę – sam zajął się pisaniem.

Chociaż przytoczony fragment jest powszechnie znany i wielokrotnie przywołuje się go w rozmaitych sytuacjach, bywa różnie rozumiany, jeśli chodzi o szczegółową interpretację. W pierwszej części cytatu sporo jest archaizmów, słów, które wyszły z użycia, zmieniły formę lub znaczenie: dzisiaj używamy formy „narody”; „wždy” oznacza ‘jednak, przecież’; „postronny” – ‘obcy, cudzoziemski’; „znać” – ‘uzyskać wiedzę o czymś; wiedzieć’. Natomiast ogólne przesłanie jest następujące: Polacy mają swój własny język (polski) i powinni go używać. Postulat ten jest zgodny z renesansowym zainteresowaniem językami narodowymi, które wówczas coraz częściej wprowadzano do literatury, liturgii i dokumentów (choć dominacja łaciny nadal się utrzymywała).

Uwagę badaczy języka polskiego oraz twórczości Reja skupia słowo „gęsi” użyte w omawianej frazie. Pozornie najbardziej oczywiste wydaje się, że poeta na zasadzie opozycji zestawiał Polaków i gęsi, stwierdzając tym samym, że Polacy nie są gęsiami (albo: nie są jak gęsi) i mówią własnym językiem. Takie potoczne (często jednak spotykane) rozumienie dwuwiersza jest zapewne związane z negatywnym stereotypem gęsi w polszczyźnie (por. „głupia gęś” – ‘kobieta naiwna, niemądra’). Jednak wśród językoznawców zdecydowanie przeważa interpretacja, zgodnie z którą „gęsi” to przymiotnik: Polacy mają nie „gęsi język”, ale swój, polski. Idąc tym tropem, można zastanawiać się, czy „gęsi język” oznacza np. łacinę, która w czasach Reja miała status języka ludzi wykształconych. Tezę tę podają w wątpliwość językoznawcy prowadzący blog w portalu Dobryslownik.pl. We wpisie *Polacy nie gęsi... O co tak*

naprawdę chodzi w tym słynnym zdaniu stwierdzają: „Zwracamy uwagę, że słowo *Gęsi* napisane jest u Reja wielką literą. Ponadto po czesku *gęś* to *hus*, co prowadzi do czeskiego reformatora religijnego z XV wieku, Jana Husa. Hus był też twórcą literackiego języka czeskiego. Czeski w czasach Reja wyprzedzał polszczyznę i był tak modny, jak dziś angielski. W zdaniu Reja może zatem chodzić o to, że *Polacy nie Gęsi = Polacy nie Cześci*”.

Cytat w całości przywoływany bywa przy okazji rozważań o języku polskim, jako motto konkursów oraz imprez związanych z polszczyzną. Widnieje również często na ścianach szkolnych pracowni polonistycznych. Takie użycia potwierdzają (i wzmacniają) patetyczny wydzźwięk omawianej frazy.

O autorze i jego twórczości

Mikołaj Rej (1505–1569), jeden z najważniejszych twórców polskiego RENESANSU, znany jako Mikołaj Rej z Nagłowic (stamtąd wywodził się jego ród). Pochodził z rodziny szlacheckiej. Uczył się w Skalmierzu i we Lwowie, potem przez rok w Akademii Krakowskiej. Utrwaliła się jednak opinia, że przyszły poeta nie wyniósł zbyt wiele wiedzy z okresu nauki w różnych szkołach i był prostym, niewykształconym szlachcicem. W rzeczywistości Rej, prawdopodobnie głównie dzięki samodzielny studiom, znał łacinę oraz literaturę światową, która często służyła mu za inspirację dla własnej twórczości. W latach 1525–1530 przebywał na dworze Andrzeja Tęczyńskiego, wojewody sandomierskiego, gdzie spotkał wiele znaczących i wykształconych osób, miał kontakt z językiem polskim pisanym (listy). Po śmierci ojca ożenił się i wiódł życie ziemianina, zajmując się rodzinnym majątkiem. Aktywnie uczestniczył w życiu towarzyskim oraz publicznym (jako poseł), był dworzaninem króla Zygmunta I. Bliskie były mu idee ruchu reformacyjnego – ostatecznie przeszedł na kalwinizm.

Mikołaj Rej pisał wyłącznie po polsku. Istotną cechą językową jego utworów jest czerpanie z codziennej szesnastowiecznej polszczyzny (JĘZYK POLSKI W OKRESIE RENESANSU). Zawierają one liczne porównania, przysłowia i powiedzenia, barwne opisy, anegdoty i żarty językowe. Poeta był doskonałym obserwatorem i komentatorem rzeczywistości. W jego tekstach stale obecne są akcenty moralizatorskie, satyra na współczesne mu czasy i postawy ludzkie, autor często odwołuje się do realiów politycznych, historycznych i obyczajowych. Do najważniejszych utworów w bogatym dorobku Mikołaja Reja należą: wierszowana i oparta na dialogu *Krótką rozprawa między trzema osobami*, *Panem*, *Wój-*

tem a Plebanem (1543), dramaty *Żywot Józefa* (1545) oraz *Kupiec* (1549), *Postylla* (1557) – zbiór kazań i objaśnień do Ewangelii, *Wizerunk własny...* (1558), *Żwierzyniec* (1562), *Żwierciadło* (1567/1568) – częścią tego tekstu jest *Żywot człowieka poczciwego*.

Warto zapamiętać również cytat z utworu Mikołaja Reja pt. *Krótka rozprawa między trzema osobami, Panem, Wójtem a Plebanem*: „Książdz pana wini, pan księdza, a nam prostym zewsząd nędza”.

Nawiązania

Fraza „Polacy nie gęsi” jest bardzo często używana w celu podkreślenia dokonań Polaków (np. akcja czytelnicza „Polacy nie gęsi i swoich autorów mają”), zwrócenia uwagi, że Polska nadąża za światowymi trendami w różnych dziedzinach (*Polacy nie gęsi! Swoje auto mają!*; tekst na temat polskiego importu puchu zatytułowano *Polacy nie gęsi, ale gęsi mają; Polacy nie gęsi, też swoje superfoods mają; Polacy nie gęsi, na technologii się znają; Polacy nie gęsi i swoją wirtualną rzeczywistość mają*; tytuł informacji o efektach prac polskich naukowców na jednej z wyższych uczelni: *Polacy nie gęsi, swoje kiwi mają. SGGW opracowała własne odmiany minikiwi*). Występuje również jako ironiczny komentarz do polskiej rzeczywistości (np. *Polacy nie gęsi, swoje kity mają* jako tytuł tekstu o nieudanych polskich filmach). Wplatanie fragmentu cytatu z wiersza Reja w nowy (a nawet nowoczesny) kontekst nierzadko powoduje efekt humorystyczny (zamierzony bądź nie).

Warto wiedzieć

- BIBLIA – zbiór ksiąg uznawanych przez judaistów i chrześcijan za natchnione przez Boga. Chrześcijańska Biblia składa się z ksiąg *Starego Testamentu* i *Nowego Testamentu*. Jej zawartość (liczba i wybór ksiąg) zależy od wyznania.
- JĘZYK POLSKI W OKRESIE RENESANSU – dzięki rozwojowi drukarstwa (w XVI wieku w Polsce działało kilka drukarni) w renesansie upowszechniała się pisana odmiana języka polskiego, co służyło wzrostowi świadomości językowej i stabilizacji ortografii. Dzięki temu, że w owym czasie do tworzenia literatury w językach narodowych przywiązywano dużą wagę, utwory literackie pisano po polsku. Duże znaczenie miał ruch reformacyjny – reformatorzy Kościoła zalecali wprowadzanie języka narodowego do kazań i liturgii, pojawiła się więc potrzeba

opracowania polskojęzycznych modlitewników, śpiewników, zbiorów homilii i objaśnień BIBLIJNYCH. W XVI wieku powstawały słowniki oraz pierwsze gramatyki języka polskiego.

- RENESANS – zob. **Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?*

Z opracowań

Język nie był dla niego [Reja – M.S.] ideą samą w sobie, służyć miał moralistyce, nauce, religii, przede wszystkim był synonimem literatury narodowej, która świadczy o kulturalnej obecności Polski i Polaków. [...] Chciał więc dla polszczyzny zdobyć jak najszersze tereny, co wyrażało się wielością spraw, które poruszał, różnorodnością gatunków, drobiazgowością w opisie świata, obserwacjami obyczajowymi, stosowaniem przysłów, powiedzeń, używaniem języka barwnego, potocznego, dosadnego, z bogactwem synonimów i frazeologizmów.

Kochan 2006, XLII

Bibliografia

- Kacprzak M.M., 2007: „*Niech kamienie woła...*”. *Mikołaj Rej o roli literatury, pisarza i własnej twórczości*. W: Sokolski J., Cieszyński M., Kochan A., red.: *Mikołaj Rej. W pięćsetlecie urodzin. Studia literaturoznawcze*. Wrocław.
- Kochan A., 2006: *Wstęp*. W: Rej M.: *Wybór pism*. Wrocław.
- Ziomek J., 1995: *Renesans*. Warszawa.
- <http://blog.dobryslownik.pl/polacy-nie-gesi-o-co-naprawde-chodzi-w-tym-slynnym-zdaniu/> [dostęp: 20.09.2017].

Małgorzata Smereczniak